

АНАЛІЗ ЦИКЛІЧНОСТІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ ЯК НАПРЯМ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ВИНИКНЕННЯ КРИЗИ

ANALYSIS OF DEVELOPMENT'S CYCLIC CHARACTER OF THE SOCIO-ECONOMIC SYSTEM AS A CRISIS PREVENTION APPROACH

Тарас БОЖИДАРНИК,
доктор економічних наук,
Луцький національний
технічний університет

Taras BOZHIDARNIK,
Doctor of Economics,
Lutsk National
Technical University

Ірина АБРАМОВА,
Луцький національний
технічний університет

Iryna ABRAMOVA,
Lutsk National
Technical University

Характерною ознакою розвитку національної та регіональної соціально-економічної системи є її циклічність, багатовимірний прояв якої виявляється в періодичному виникненні різноманітних видів криз. За таких умов аналіз довгострокових тенденцій розвитку та механізм послаблення глибини криз становлять основу прийняття стратегічних рішень і розробки ефективної політики у сфері антикризового менеджменту.

Необхідною передумовою вибору стратегії антикризового регіонального менеджменту є аналіз та оцінка соціально-економічного розвитку регіону, рівня його кризовості, виявлення дестабілізуючих чинників, які її зумовлюють. Аналіз рівня кризовості соціально-економічної системи науковці часто пов'язують із циклічними коливаннями. Характер економічних циклів залежить від особливостей розвитку соціально-економічної системи, а також від того, наскільки ефективно провадяться заходи антикризового характеру. Державне втручання є необхідним не лише на стадії спаду, коли його відсутність може призвести до серйозних соціально-економічних потрясінь, а й на стадії зростання. Саме надстрімке незбалансоване зростання, що, на перший погляд, розглядається як позитивна тенденція, згодом може призвести до загострення протиріч економіки, яке спостерігатиметься у період спаду. Тому вважаємо, що антикризове управління є актуальним на кожній стадії економічного циклу, однак воно лише різниться за змістом та інструментами впровадження. Таким чином, комплексний аналіз та оцінка циклічності розвитку соціально-економічної системи є дуже важливим як у теоретичному, так і в практичному плані, що й обумовило вибір тематики наукової статті.

Вагомий доробок у розв'язанні проблем антикризового менеджменту та зменшення негативного впливу циклічності на економіку країн внесли відомі українські та зарубіжні вчені [1-3]. Дослідженням теоретичного та прикладного аспекту антикризового менеджменту, об'єктом якого є регіональний розвиток, присвячено багато праць українських та російських науковців-регіоналістів. Разом з тим багато аспектів цієї комплексної наукової проблеми залишаються недостатньо розкритими. Потребують подальшого дослідження та оцінки циклічності розвитку соціально-економічної сис-

теми з метою визначення станів циклічного розвитку системи та розробки відповідних стратегій розвитку.

Метою дослідження є проведення аналізу циклічності соціально-економічної системи (на прикладі Волинської області) з метою пошуку шляхів попередження виникнення кризи.

Оцінюючи циклічність розвитку національної економіки, науковці розглядають у якості короткострокових циклів наступні періоди [4, с. 163-167]: 1996-1998 роки; 1999-2002 роки; 2003-2005 роки; 2005-2006 роки; 2007-2010 роки.

Одним з інструментів визначення циклічності розвитку соціально-економічної системи за допомогою розрахунку модифікованого таксономічного показника є таксономічний аналіз [4, с. 163-167; 5].

Переваги саме такого методу аналізу циклічності розвитку соціально-економічної системи обумовлені наступними причинами:

1. Завдяки таксономічному аналізу ряд показників, що характеризують економічний стан держави, можна згрупувати в один і за допомогою цього модифікованого показника зробити висновки щодо характеру циклічних коливань у певний період [4, с. 163-167].

2. Можливість використовувати досить широкий набір показників та доповнювати їх у міру появи додаткових даних.

3. Виділення стадій циклічності на основі порівняння відповідних показників з еталонними з поділом ознак на стимулятори та дестимулятори, на нашу думку, дає зважену та найбільш об'єктивну оцінку в порівнянні з іншими методами.

4. Створення широких можливостей для обчислення додаткових модифікованих показників циклічності регіональної та національної економік.

5. Можливість сконцентрувати інформацію, об'єднати велику кількість вихідних чинників одним найбільш містким та інформативним.

Цікавим напрямом дослідження є оцінка циклічності соціально-економічної системи регіону на предмет відповідності стадіям економічного циклу.

Для його проведення сформовано матрицю вихідних даних Х. Для цього обрано 10 чинників, що характеризують темпи зростання основних показників соціально-економічного

У статті проаналізовано циклічність розвитку соціально-економічної системи на прикладі Волинської області на основі проведеного таксономічного аналізу. Визначено стадії циклічного розвитку Волинської області протягом 1996-2010 років. Обґрунтовано переваги таксономічного методу щодо аналізу циклічності розвитку соціально-економічної системи. Запропоновано стратегії антикризового менеджменту соціально-економічної системи залежно від стадії циклічності розвитку.

The cyclic character of development of the socio-economic system by the example of Volyn' region based on conducted taxonomic analysis is analysed. The stages of cyclic development of Volyn' region during 1996-2010 are determined. The advantages of taxonomic method as to analysis of cyclic character of socio-economic system development are substantiated. The strategies of anti-crisis management of socio-economic system depending on the stage of development's cyclic character are suggested.

Таблиця 1. Вихідні дані для розрахунку таксономічного показника циклічності розвитку соціально-економічної системи (на прикладі Волинської області)

Роки	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10
1996	942	184	812	99,5	22	86	134	85	512	114,5
1997	1024	215	835	106,4	26	110	145	91	571	121,5
1998	1117	345	1009	113,6	27	125	157	101	629	115,3
1999	1417	428	1299	134,3	31	130	164	112	835	111,6
2000	2077	540	1872	166,5	33	150	157	119	1334	113,6
2001	2702	644	1711,1	198,5	35	201	389	142	1797,5	106,2
2002	2943	752	1735,1	215,6	39	253	406	127	2074,4	98,8
2003	3339	956	1728,6	268,9	43	319	653	112	2745,9	105,8
2004	4771	1278	1891,3	270,8	45	412	860	133	4174,4	112,9
2005	6285	1763	2755	375,8	49	703	1140	149	5158	109,1
2006	7397	2120	2720	488,0	49	844	1775	166	5491	109,6
2007	9711	3024	2799	759,5	50	1013	2771	174	8766	115,1
2008	12340	4156	2848	937,3	45	1380	3376	189	9009	121,3
2009	12340	3751	2856	879,3	47	1427	2336	134	6318	110,0
2010	7348,6	4540	2906	1019,8	48	1692	1683	170	7783	108,1

Таблиця 2. Стандартизовані показники для розрахунку таксономічного показника циклічності розвитку соціально-економічної системи (на прикладі Волинської області)

Роки	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10
1996	-2,257	-2,646	-1,667	-2,462	-0,713	-2,724	-3,012	-0,778	-4,984	-0,299
1997	-1,821	-2,649	0,000	0,000	-1,229	-2,767	-2,051	-1,391	0,000	-0,355
1998	-2,222	-2,548	-1,568	-2,427	-0,586	-2,657	-2,991	-0,659	-4,953	-0,306
1999	-2,163	-2,498	-1,421	-2,376	-0,484	-2,649	-2,984	-0,576	-4,899	-0,274
2000	-2,032	-2,430	-1,133	-2,296	-0,433	-2,615	-2,991	-0,524	-4,768	-0,291
2001	-1,908	-2,366	-1,214	-2,216	-0,382	-2,529	-2,775	-0,352	-4,647	-0,223
2002	-1,861	-2,301	-1,202	-2,174	-0,280	-2,440	-2,759	-0,464	-4,574	-0,144
2003	-1,782	-2,177	-1,205	-2,041	-0,178	-2,328	-2,530	-0,576	-4,398	-0,219
2004	-1,499	-1,981	-1,123	-2,036	-0,127	-2,171	-2,337	-0,419	-4,024	-0,285
2005	-1,199	-1,687	-0,688	-1,775	-0,025	-1,677	-2,077	-0,299	-3,766	-0,251
2006	-0,979	-1,470	-0,706	-1,497	-0,025	-1,438	-1,487	-0,172	-3,678	-0,255
2007	-0,521	-0,921	-0,666	-0,822	0,000	-1,151	-0,562	-0,112	-2,819	-0,304
2008	0,000	-0,233	-0,641	-0,380	-0,127	-0,529	0,000	0,000	-2,756	-0,354
2009	0,000	-0,479	-0,637	-0,524	-0,076	-0,449	-0,966	-0,412	-3,461	-0,259
2010	-0,988	0,000	-0,612	-0,174	-0,051	0,000	-1,573	-0,142	-3,077	-0,241

розвитку регіону в певному періоді порівняно з попереднім 14-річним періодом – з 1996 по 2010 роки. Серед них – такі:

- X1 – обсяг ВРП;
- X2 – обсяг роздрібного товарообороту;
- X3 – обсяг виробництва сільськогосподарської продукції;
- X4 – доходи місцевого бюджету;
- X5 – кількість малих підприємств;
- X6 – розмір реальної заробітної плати;
- X7 – інвестиції в основний капітал;
- X8 – обсяг введення в експлуатацію житла;
- X9 – обсяг виробництва промислової продукції;
- X10 – індекс споживчих цін.

На основі вихідних даних побудуємо матрицю спостережень (X). Для більшої зручності розрахунків ці дані згрупуємо в **табл. 1**. Стандартизовані показники за ознаками стимулятори та дестимулятори подано в **табл. 2**. Для кожного досліджуваного об'єкта розраховується модифікований таксономічний показник рівня розвитку. З цієї метою побудовано еталон їхнього розвитку, що становить точку P_0 . На підставі цього розраховується відстань між окремими точками-одинацями й точкою P_0 .

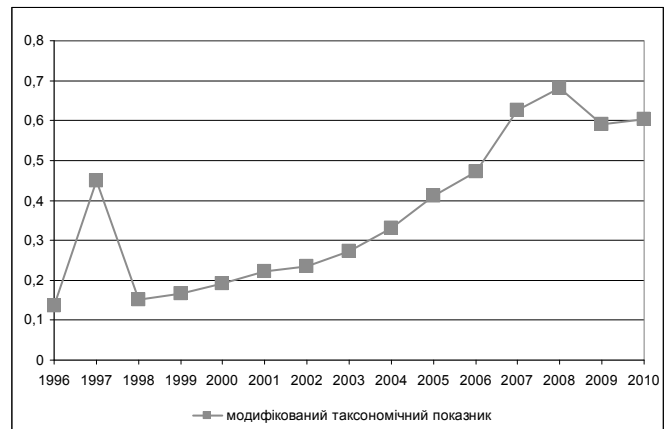
Розрахунок модифікованого таксономічного показника циклічності розвитку соціально-економічної системи наведено в **табл. 3**.

Коefіцієнт k_i характеризує циклічність соціально-економічного розвитку регіону. Оцінюючи циклічність розви-

Таблиця 3. Розрахунок модифікованого таксономічного показника циклічності регіонального розвитку

Роки	C_0	d_i	k_i
1996	7,9667	0,8638	0,1362
1997	5,0766	0,5504	0,4496
1998	7,8225	0,8481	0,1519
1999	7,6907	0,8338	0,1662
2000	7,4601	0,8088	0,1912
2001	7,1857	0,7791	0,2209
2002	7,0521	0,7646	0,2354
2003	6,7165	0,7282	0,2718
2004	6,1821	0,6703	0,3297
2005	5,4194	0,5876	0,4124
2006	4,8746	0,5285	0,4715
2007	3,4545	0,3745	0,6255
2008	2,9368	0,3184	0,6816
2009	3,7775	0,4096	0,5904
2010	3,6614	0,3970	0,6030
S_0	1,7024		
C_0	9,2233		

Рис. 1. Стадії циклічності розвитку соціально-економічної системи (на прикладі Волинської області)

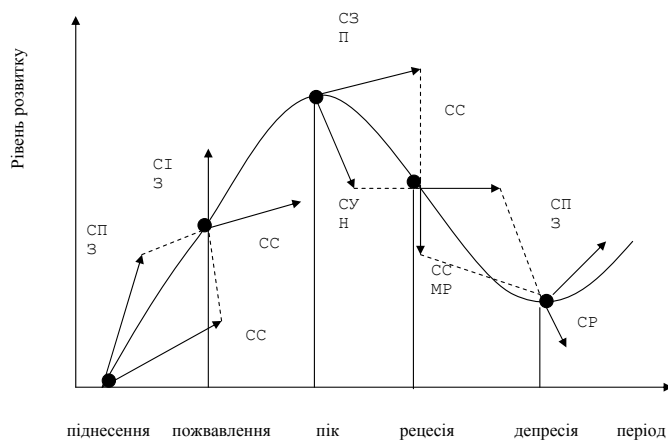
спад депресія поживлення піднесення пік спад

тку регіональної економіки за період з 1996 по 2010 рік, можна виявити, що соціально-економічний розвиток характеризується нестабільністю та наявністю різних стадій циклічності (**рис. 1**).

Найнижчі рівні розвитку спостерігалися в 1996, 1998 та 1999 роках. Найвищий рівень соціально-економічного розвитку спостерігався у 2008 році, тому саме на цей період припадає вершина циклу, тобто пік розвитку. Відносно стадій циклічності необхідно зауважити, що, починаючи із 2009 року, спостерігалось спадання, яке з 1997 по 1999 рік перейшло в депресію. Починаючи із 2000 року, спостерігається зростання показників регіонального розвитку, що характеризує стадію поживлення та піднесення, однак 2008 рік став переломним, він супроводжувався різким погіршенням показників соціально-економічного розвитку. Показники розвитку 2009 року відповідають стадії депресії, що вимагає застосування антикризових заходів з боку регіональних органів влади.

Тому, провівши аналіз циклічності розвитку соціально-економічної системи, маємо конкретну стадію циклічності розвитку (спад, депресія, поживлення, піднесення). Кожна стадія циклічності вимагає розробки та реалізації певного виду антикризової стратегії: стратегії зростання (помірного та інтенсивного), стратегії стабілізації, стратегії скорочення масштабів розвитку, стратегії уникнення небезпек, стратегії збереження позиції та стратегії реструктуризації. Їх схематичний вибір представлено на **рис. 2**.

Рис. 2. Вибір стратегій на стадіях циклічності соціально-економічного розвитку

Умовні позначення:

- СС – стратегія стабілізації;
- СІЗ – стратегія помірному зростання;
- СІЗ – стратегія інтенсивного зростання;
- СЗП – стратегія збереження позиції;
- СУН – стратегія уникнення небезпек;
- ССМР – стратегія скорочення масштабів розвитку;
- СР – стратегія реструктуризації.

Стратегія зростання характерна для регіонів, що знаходяться на стадії поживлення та мають позитивно зростаючу динаміку показників соціально-економічного розвитку. Дана стратегія пов'язана з високим ступенем ризику й передбачає значне підвищення рівня розвитку соціально-економічної системи в перспективі.

Стратегія збереження позиції характерна для соціально-економічної системи, якій відповідає пік розвитку та позитивна динаміка показників розвитку. Вона орієнтована на забезпечення стабільного стану соціально-економічної системи, зміцнення її конкурентних позицій, збереження стану безпеки.

Стратегія скорочення масштабів розвитку притаманна системам із показниками, які динамічно знижуються, при

соціально-економічному спаді. Вона може бути реалізована як для системи, що знаходиться в стадії піку, так і для системи, для якої характерна рецесія.

Стратегія уникнення небезпек характерна для соціально-економічної системи, що знаходиться в стані піку, при цьому є небезпека її переходу в стан рецесії. Тому тут доцільно вчасно реагувати на зміни, що відбуваються в ендо- та екзогенному середовищах, задля уникнення впливу дестабілізуючих чинників впливу.

Стратегія реструктуризації характерна для соціально-економічної системи, що знаходиться в стадії депресії з негативною динамікою показників розвитку соціально-економічної системи. Дана стратегія спрямована на зміну структури економіки, перепрофілювання підприємств соціальної сфери, формування нових видів економічної діяльності відповідно до наявного потенціалу, зміни спеціалізації тощо.

ВИСНОВКИ

Проведені дослідження дозволяють зробити наступні висновки:

1. Підтримання стабільного розвитку можливе за умови врахування циклічного розвитку соціально-економічної системи.
2. Вибір та реалізація стратегій антикризового менеджменту залежить від стадії циклічного розвитку соціально-економічної системи.
3. Запропоновані стратегії антикризового менеджменту з урахуванням циклічності сприятимуть попередженню виникнення кризи, а також зможуть мінімізувати негативний вплив на соціально-економічну систему у випадку, якщо криза все ж таки виникатиме.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антикризисный менеджмент / Под ред. А. Грязновой. – М.: ИНФРА-М, 2011. – 368 с.
2. Антикризисное управление: теория, практика, инфраструктура / Под ред. Г.А. Александрова. – М.: Изд-во БЕК, 2010. – 544 с.
3. Гальчинський А.С. Криза і цикли світового розвитку / А.С. Гальчинський. – К., 2009. – 391 с.
4. Костяна О. Циклічні коливання як об'єктивна закономірність економічного розвитку України / О. Кістяна // Економічний аналіз, 2011. – Випуск 9. Ч. 1. – С. 163-167.
5. Плюта В. Сравнительный многомерный анализ в экономических исследованиях: методы таксономии и факторного анализа [Текст] / Пер. с пол. В.В. Иванова. – М.: Статистика, 1980. – 151 с.

ШАНОВНІ АВТОРИ!

Англомовні публікації за кордоном. ISSN 2076-6998

Запрошуємо українських авторів-науковців до публікацій в англомовному журналі

«Наука та інновації»

Національної академії наук Азербайджану.

Редакція журналу «Економіст»

допоможе Вам з оформленням

статей згідно з вимогами наших колег

з Азербайджану.

Тел. 067-466-9490, 044-332-4109

ukrekonomet@ukr.net

